

Biblický pohľad na smrť

Mgr. Natália Kacianová, PhD.

Pohľad na smrť v Starej Zmluve

Stará Zmluva prijíma a opisuje smrť ako prirodzený koniec ľudského života. Ľudia sú ako tráva, ktorá usychá (Iz 40:6), ako voda vyliata na zem, ktorú nemožno pozbierať (2S 14:14). Ako ľudia musíme zomrieť (2S 14:14), iba Boh je nesmrteľný a žije naveky (Ž 90: 1-6). I napriek tomu, že fyzická smrť bola nepopierateľným faktom, Izraeliti dúfali, že ich smrť bude koncom dlhého a požehnaného života (4M 23:10, zomrieť na konci dlhého a požehnaného života znamenalo zomrieť „smrťou spravodlivých“) a že po sebe zanechajú synov, ktorí ich pochovajú a budú naďalej niesť ich meno (1M 35:29). Abrahám zomrel v požehnanom veku, starý a sýty života (1M 25:11) a rovnako zomreli aj ďalší izraelskí patriarchovia Izák a Jákob (1M 35:29, 49:29-33).

V prípade smrti Abraháma, Izmaela, Izáka, Jákoba, Mojžiša a Árona sa v Starej Zmluve vyskytuje fráza: „bol pripojený k svojmu príbuzenstvu (ľudu)“ (1M 25:8, 17, 35:29, 49:29, 33, 4M 20:24, 27:13). Toto „pripojenie“ nie je totožné so smrťou a pohrebom (por. 1M 25:7-9). Môžeme sa domnievať, že ide o akýsi náznak života po smrti, pripojenia sa k predkom. Tento koncept sa však ďalej nerozširuje a miesto „pripojenia sa“ nie je bližšie definované.

Aj keď smrť bola vnímaná ako koniec biologického života, ľudia nezomierali iba na konci dlhého a naplneného života a iba prirodzenou cestou. Stará Zmluva spomína aj prípady predčasnej smrti (Chizkija, Iz 38:1-5, 2Kr 20:1-11), násilnej smrti (Agag, 1S 15:33), smrti bezdetnej osoby (Absolón, 2S 18:18), smrti bez slušného pohrebu (Ízebel, 2Kr 9: 30-37), samovraždy (Saul, 1S 31:4). Neposlušnosť a porušenie Božieho zákona mohlo

byť príčinou predčasnej smrti (Éliho synovia, 1S 2:31-34), pričom poslušnosť a pridržanie sa Hospodina sa odrazilo na dlhom a požehnanom živote (5M 30:20).

Smrť tiež znamenala vytrhnutie zo života, ktorého zmyslom bolo oslavovať Boha. Pre Izraelitu žiť znamenalo oslavovať Jahveho. Oslava Hospodina bola znakom života a neschopnosť takejto oslavy bola znakom smrti. Smrť znamenala prerušenie života a radostnej oslavy Boha (Ž 30:10). Mŕtvi nemohli Hospodina chváliť (Ž 5:17), spomínať si na Neho, ani Ho oslavovať (Ž 6:6, Ž 88:12). Božia moc siahala až po záhrobie (Ž 139:8), ale mŕtvi boli od Boha odlúčení a Boh si na nich nespomínal (Ž 88:6). V Starej Zmluve nenachádzame zmienky, že by sa smrť chápala ako stupienok k lepšiemu životu alebo k plnšej a radostnejšej oslave Boha. Slovmi žalmistu smrť znamenala odísť a nebyť viac (Ž 39:14).

Smrť je v Starej Zmluve opisovaná aj ako brána, ako vráta veľkej temnoty (Job 38:17, Ž 9:14). Verilo sa, že mŕtvi odchádzajú do ríše podsvetia, opisovanej ako ríša temnoty, tieňov smrti, šera, hustej mrákoty a mlčania (Job 10: 21-22, Ž 94:17, Pr 2:18-19). Osudu podsvetia unikol iba Enoch a Eliáš (1M 5:24, 2Kr 2:11). Smrť sa spájala s hnevom, odporom, strachom, žiaľom a slzami (Ž 6, 102, Kaz 12). Smrť človeka obklopovala, prenasledovala a desila (Ž 18:5-6). Jej nenásytnosť bola v tom, že k sebe zhromažďovala všetkých ľudí (Ab 2:5).

V zákone Mojžišovom sa slovo smrť používalo v súvisi s hriechom ako trest za porušenie Božích prikázaní. Trest smrti bol trestom za násilie, ktoré vážne ohrozovalo život komunity. Medzi trestné činy, po ktorých nasledoval trest smrti, patrila vražda (1M 9:6, 3M 24:17), smilstvo (5M 22:22), únos (2M 21:16), zbitie a preklínanie rodičov (2M 21:15,17), homosexualita (3M 20:13), čarodejníctvo (2M 22:17) ako aj porušenie Sabatu (2M 35:2), či rúhanie sa Bohu (3M 24:16). Trestom za mágiu, vyvolávanie mŕtvych

a obracanie sa na duchov mŕtvych bolo ukameňovanie (3M 20:27). Prísne sa zakazovala akákoľvek komunikácia a vyhľadávanie mŕtvych (3M 19:31).

V knihe Prísloví sa smrť používa vo figuratívnom význame ako metafora pre to, čo nás vzd'ľahuje od života podľa vôle Jahveho. V tomto zmysle je smrť nenávidenie múdrosti (Pr 8:36). Nájdenie múdrosti znamená nájdenie života, obchádzanie múdrosti znamená milovanie smrti. Príslovia neopisujú smrť ako koniec biologického života, ale ako nerozumnosť, nevernosť, zaslepenie a pobláznenie „cudzoložnou ženou“ (Pr 5:5-6). Smrť je tu podaná ako negatívny spôsob života, ako krivý chodník a bludná cesta, ako opustenie cesty života (Pr 2:19-20, 5:5-6).

V Starej Zmluve nachádzame niekoľko zmienok o Božom víťazstve nad smrťou. Prorok Izaiáš hovorí, že smrť bude pohltená naveky a Hospodin zotrie slzy z každej tváre (Iz 25:8). Anna, matka Samuelova, chváli Hospodina, že usmrcuje i oživuje, vovádza i vyvádza zo záhrobia (1S 2:6). Hospodin prikazuje Ezechielovi, aby prorokoval o suchých kostiach, ktoré on oživí (Ez 37). Možnosť budúceho vzkriesenia priamo naznačujú knihy prorokov Izaiáša a Daniela. Izaiáš v svojom ďakovnom žalme chváli Boha, že mŕtvi budú žiť, mŕtve telá vstanú, precitnú a jasať budú tí, čo bývajú v prachu (Iz 26:19). Danielove proroctvo sa tiež končí slovami: „Mnohí z tých, čo spia v prachu zeme, sa prebudia, jedni na večný život, druhí na hanbu a večné zavrhnutie“ (Dan 12:2).

V závere by sme mohli pohľad na smrť v Starej Zmluve zhrnúť nasledovne:

1. smrť znamenala prirodzený koniec ľudského života,
2. smrť znamenala koniec radosti a oslavy Boha,
3. smrť znamenala odchod do ríše podsvetia,
4. smrť znamenala trest za porušenie Božích prikázaní,
5. smrť znamenala odklonenie sa od života podľa vôle Božej.

Obdobie medzi Starou a Novou Zmluvou je z nášho pohľadu zaujímavé práve vývojom židovského myslenia v oblasti smrti, vzkriesenia a života po smrti. Nie iba predčasná smrť, ale akákoľvek smrť začala byť vnímaná ako dôsledok hriechu. Apokryfická kniha 2 Ezdráš priamo naznačuje, že smrť bola dôsledkom Adamovej neposlušnosti. „A Adamovi si dal iba jedno prikázanie, ale on ho prestúpil a v tej chvíli si ustanovil smrť na neho aj jeho potomstvo.“ (2Ezd 3:7, pozri aj Sir 25:24). Zmienka v Danielovi o vzkriesení z mŕtvych a súde (Dan 12:2) sa tiež odráža v myslení a názoroch pisateľov deuterokanonických kníh (2Ezd 7:31-44). V tomto období sa vplyvom gréckej filozofie začalo veriť aj v nesmrteľnosť duše, myšlienkam inak cudzím starozmluvnému mysleniu (Mudr 3:1-4, 4 Mak 16:13, 17:12).

Etiológia smrti v Genesis 2-3

Otázka ohľadom pôvodu smrti sa pre Izrael nachádza v knihe Genesis, kapitolách 2 až 3. Po tom, ako Hospodin Boh stvoril nebo a zem, stvárnil človeka z prachu zeme a vdýchol mu do nozdier dych života (2:7). Hospodin Boh pojal človeka a umiestnil ho v záhrade Éden, aby ju obrábal a strážil (2:15). Hospodin Boh rozkázal človeku: „Zo všetkých stromov záhrady smieš jesť, ale zo stromu poznania dobra a zla nesmieš jesť, lebo v deň, keď budeš z neho jesť, istotne zomrieš“ (2:16-17). Tretia kapitola pozostáva z pádu človeka a Božieho trestu, ktorý sa pre Adama končí slovami: „V pote tvári budeš jesť chlieb, kým sa nevrátiš do zeme, lebo z nej si vzatý, pretože si prach a do prachu sa vrátiš“ (3:19). Aby človek nevzal a nejedol zo stromu života a nežil večne, je z Édenu vyhnaný a strom života je strážený cherubmi (3:22-24).

Ako sa smrť dostala do tohto sveta? Bola súčasťou Božieho plánu stvorenia alebo do sveta vstúpila ako dôsledok pádu prvých ľudí? Inými slovami povedané: Je smrť Božím trestom za hriech alebo je prirodzenou limitáciou ľudského života, stanovenou už pri stvorení sveta?

Názory exegetov sú v tejto oblasti rôzne. Niektorí sa prikláňajú k názoru, že smrť je Božím trestom za hriech.¹ Podľa Dillmanna sa Boží trest a smrť ako prirodzený koniec života vzájomne nevyklúčujú.² G. von Rad pripúšťa, že verš 3:19 nie je Božím prehlásením trestu smrti nad človekom, ale zároveň poukazuje na tematickú súvislosť medzi Božím trestom a návratom sa do prachu.³ Opačný názor majú J. Skinner a C. Westermann. Skinner poukazuje na paralelu medzi veršami 2:7 a 3:19 a dodáva, že smrť je „súčasťou prirodzeného poriadku vecí, nevyhnutným návratom človeka do zeme, z ktorej bol vzatý“.⁴ Podľa Westermanna verš 3:19 nehovorí o pôvode smrti, ale o kvalite života človeka pred smrťou. Človek bude jesť svoj chlieb v pote tváre až do dňa, kým sa nenavrátí do zeme, z ktorej bol vzatý. Trest človeka má aj pozitívny aspekt, že jedného dňa sa jeho námaha skončí. Preto smrť nie je trestom za pád človeka, ale koncom jeho tvrdého a namáhavého života.⁵

Neposlušnosťou a prestúpením Božieho zákazu človek stratil prístup k stromu života, ktorý bol zasadený v záhrade Éden a z ktorého jedenie nebolo Bohom zakázané (2:8, 2:16-17). Na základe toho, že človek nenačiahol ruku a nejedol zo stromu života, sa môžeme domnievať, že túto možnosť mal, iba ju jednoducho nevyužil (3:22). Ani v záhrade Éden človek nebol nesmrteľným.⁶ Žiť večne mohol iba vtedy, ak by jedol zo stromu života (3:22).

¹ Holzinger, H., *Genesis, 2. Das Paradies und der Sündenfall, Kurzer Hand-Commentar zum Alten Testament* (Tübingen: 1898), 24-45, Zimmerli, W., *1. Mose 1-11. Die Urgeschichte I. 2. Der jahwistische Bericht*, 3 ed., *Zürcher Bibelkommentar* (Zürich: 1967), 107-203.

² Dillmann, A., *Genesis, 2-3. Die Schöpfung des Menschen, sein Urzustand und Fall*, 5 ed., *Kurzgefasstes Exegetisches Handbuch* (Leipzig: 1886), 39-84.

³ von Rad, G., *Genesis, A Commentary*, rev. ed. (Philadelphia: The Westminster Press, 1972), 86-102.

⁴ Skinner, J., *A critical and Exegetical Commentary on Genesis*, 2 ed., *International Critical Commentary* (Edinburgh: Clark, 1930), 83.

⁵ Westermann, C., *Genesis 1-11. A Commentary* (Minneapolis: Augsburg Publishing House, 1984), 267.

⁶ Wenham, G. J., *Genesis 1-15*, vol. 1, *Word Biblical Commentary* (Waco, Texas: Word Books, 1987), 85.

Fyzickú smrť jednotlivca preto nemáme chápať ako trest, ale ako samozrejmy a prirodzený údel človeka.⁷ Človek bol stvorený ako limitovaný, nebol ako Boh či iné nebeské bytosti (3:22). Poznaním dobra a zla sa síce stal Bohu podobným, ale aby mohol žiť večne, potreboval permanentný prístup k stromu života.⁸ V deň svojho priestupku bol Adam potrestaný vyhnaním zo záhrady, v ktorej tento prístup mohol mať. Dôsledkom Adamovho porušenia Božieho zákazu bola okamžitá smrť, ale nebola to smrť fyzická. Po svojom páde Adam aj naďalej žil, splodil troch synov a dožil sa vysokého veku (5:5). Navyše v Starej Zmluve sa príbeh stvorenia a pádu človeka už ďalej nespomína, ako keby nebolo podstatné, ako sa smrť dostala na svet, ale akým spôsobom ohrozuje vzťah jednotlivca či celej komunity k Bohu. Pre Izrael bol život možnosťou chváliť Boha a táto chvála bola znakom života.⁹ Smrť bola prirovnávaná k tichu, ktoré je pravým opakom radostnej oslavy Hospodina. Podľa zmienok v Starej Zmluve človek je smrteľným a musí sa s tým zmieriť, pretože iba Boh je večným a nepodlieha smrti (2S 14:14, Ž 18:47, Ž 90).

Pohľad na smrť v Novej Zmluve

V Novej Zmluve, rovnako ako v Starej Zmluve, je smrť človeka chápaná ako prirodzený koniec jeho biologického života (1K 15:22). Smrť je univerzálnou a ako jediná výnimka sa spomína Henoch (Žid 9:27, 11:5). V Novej Zmluve sa nachádza niekoľko zmienok o navrátení do života (mládenec v Naime - Lk 7:11, Lazar - J 11:1, Tabita - Sk 9:36, Jairova dcéra - Mt 9:18), ale predpokladá sa, že všetky osoby, ktoré boli takto vzkriesené, eventuálne zomreli.

⁷ Nandrásky, K., ed., *Teológia Zivota* (Bratislava: Cirkevné Nakladateľstvo pre Tranoscus, Lipt. Mikuláš, 1989), 10.

⁸ Johnston, P. S., "Life, Disease and Death," in *Dictionary of the Old Testament, Pentateuch*, ed. T. D. Alexander and D. W. Baker (Downers Grove: InterVarsity, 2003), 534.

⁹ Gulley, N. R. and Richards, K. H., "Death," in *The Anchor Bible Dictionary*, ed. D. N. Freedman (New York: Doubleday, 1992), 109.

Pre apoštola Pavla smrť nie je iba biologickou nevyhnutnosťou, smrť je aj silou (personifikovanou mocnosťou), ktorá bráni človeku žiť v spoločenstve s Bohom. Takéto ponímanie smrti je dôsledkom hriechu človeka. Hriech prišiel na svet prostredníctvom človeka a cez hriech prišla smrť a všetci musia zomrieť, pretože všetci zhrešili (R 5:12). Ľudstvo kráča v Adamových šľapajách a smrť je nevyhnutným dôsledkom každého ľudského života (R 5:12, 3:23, 6:23, Žid 9:27). Ničiaci sila smrti ako personifikovanej moci zasahuje každý aspekt ľudského života. Žijeme v strachu zo smrti a tento strach nás zotročuje (Žid 2:15, R 8:15). Smrť vládne nad každým, kto je v tele a žije podľa tela (R 8:6). Smrti sa nedá vyhnúť a iba Boh ju môže poraziť. Jej moc je v rukách diabla a môže byť zničená iba Kristom (Žid 2:14, 1K 15:27).

Porážka smrti v Novej Zmluve sa spája s osobou Ježiša Krista. Ježiš Kristus zomrel, bol pochovaný a na tretí deň vstal z mŕtvych (1K 15:3-4). Jeho smrť a vzkriesenie sú interpretované soteriologicky,¹⁰ zomrel „za nás“ (1Tes 5:10). Bol vydaný pre naše hriechy a vzkriesený pre naše ospravedlnenie (R 4:25). Smrť nad ním nemala moc (Sk 2:24). Stal sa Pánom živých aj mŕtvych a získal kľúče smrti aj podsvetia (R 14:9, Zj 1:18).

Ježiš Kristus bol poslušným až na smrť a prijatím smrti, ktorú si nezaslúžil, zlomil jej moc nielen pre seba, ale aj pre svojich nasledovníkov (F 2:8). Mocou Krista je kresťan oslobodený z tela smrti (R 7:24-25). Kristus zomrel za naše hriechy a Boh počíta jeho smrť za našu vlastnú. Cez krst sme pohrobení v Kristovu smrť a s Ním sme aj zomreli (Kol 2:20, R 6:4). Keďže sme zomreli s Kristom, veríme, že s Ním budeme aj žiť (R 6:8). Kristus je prvorodeným z mŕtvych a jeho vzkriesenie je aj našou nádejou vzkriesenia

¹⁰ Bieder, W., "thanatos," in *Exegetical Dictionary of the New Testament*, ed. H. Balz and G. Schneider (Grand Rapids: Eerdmans, 1981), 2:130.

(Kol 1:18, Zj 1:5). Preto fyzicky zomrieť sa počíta za zisk a možnosť byť s Kristom (F 1:21-23).

Zaujímavý je pohľad na smrť v Jánovom evanjeliu. Ježiš je tu predstavený ako sudca a darca života a kto počúva jeho slovo a verí Tomu, ktorý ho poslal, má večný život, nejde na súd a už prešiel zo smrti do života (J 5:24). Tí, ktorí zachovávajú jeho slová, neokúsia smrti naveky (J 8:51). Inými slovami povedané, človek môže zakúsiť smrť aj počas života a rovnako môže počas života zakúsiť aj večný život. Tí, ktorí neprijímajú Krista, sú v svojich hriechoch naďalej mŕtvi (Ef 2:1-2). Naopak tí, ktorí Krista prijímajú, zažívajú oslobodenie od smrti a večný život, aj keď zatiaľ ešte nie v plnosti.

Novozmluvní autori nepopierajú fyzickú smrť veriaceho človeka, snažia sa iba obrazne vysvetliť rozdiel medzi smrťou veriaceho a neveriaceho človeka. Veriaci človek umiera v Kristu (1Tes 4:16). Napriek tomu, že jeho telo je mŕtve, je iba akoby „spiaci“ (J 11:11-14). Ani smrť nemôže veriaceho človeka odlúčiť od Krista (R 8:38-39), práve naopak, zomrieť znamená byť s Kristom v ešte plňšom vzťahu (2K 5:8, F 1:21-23). „Ako totiž všetci umierajú v Adamovi, tak všetci aj ožijú v Kristu“ (1K 15:22). Na všetkých príde rad, Kristus je prvotina a pri jeho príchode budú vzkriesení všetci tí, ktorí mu patria (1K 15:23). „Ako posledný nepriateľ zničená bude smrť“ (1K 15:26). V čase Parúzie tí, ktorí umreli v Kristu, budú vzkriesení a tí, ktorí žijú, budú uchvátení a všetci budú s Pánom (1Tes 4:16-17). Druhá smrť¹¹ nad nimi nebude mať moc (Zj 20:6) a smrti už viac nebude, pretože to, čo bolo, sa navždy pomíne a Boh učiní všetko nové (Zj 21:3-5).

¹¹ Druhá smrť sa v Novej Zmluve spomína iba v Zjavení Jána a znamená večné odlúčenie od Boha. Je prirovnaná k ohnivému jazeru (20:14) a okúsi ju každý, kto nie je zapísaný v knihe života (20:15). Podiel na nej budú mať bojzliví, neverní, ohavní, vrahovia, smilníci, traviči, modloslužobníci a luhári (21:8). Tí, ktorí budú Kristovi verní až do smrti, zvíťazia a druhej smrti neokúsia (2:11). Druhá smrť nad nimi nebude mať moc, pretože budú kňazmi Boha a Krista a spolu s Ním budú kralovať (20:6).

V závere by sme mohli pohľad na smrť v Novej Zmluve zhrnúť nasledovne:

1. smrť je biologickým koncom života (fyzická smrť),
2. smrť je duchovnou personifikovanou mocnosťou, brániacou žiť v spoločenstve s Bohom (duchovná smrť),
3. smrť, v prípade odmietnutia spásy v Božom Synovi Ježišovi Kristovi, je večným odlúčením od Boha (večná smrť).

Okrem chápania smrti ako biologického konca života sa smrť v Novej Zmluve používa aj vo význame duchovného odcudzenia sa svojmu Stvoriteľovi a v prípade odmietnutia Krista ako Spasiteľa aj vo význame večného zatratenia. Môžeme povedať, že smrť ovplyvňuje náš život už aj pred narodením (v podobe smrti duchovnej) a dokonca aj po fyzickej smrti (v podobe smrti večnej). Sila a moc smrti duchovnej a večnej sú pre človeka oveľa nebezpečnejšie ako prirodzené ukončenie jeho života smrťou fyzickou. Pavlove slová v liste Filipským 1:21 nás utvrdzujú v tom, že pre veriaceho človeka je fyzická smrť možnosťou byť s Kristom v ešte plnšom vzťahu. Avšak pre človeka, ktorý v tele existuje bez Boha (je duchovne mŕtvy, R 7:24), sa fyzickou smrťou končí možnosť prijať Kristovu milosť, a tak prejsť zo smrti do života.¹² V takom prípade sa jeho smrť stáva stálym údelom, večnou smrťou a zatratením.

Etiológia smrti u apoštola Pavla (R 5:12)

V liste Rímskym v 12. verši apoštol Pavel prehlasuje, že hriech prišiel na svet cez jedného človeka (por. 1K 15:21-22) a cez tento hriech prišla na svet smrť. Týmto jedným človekom bol zjavne Adam (5:14). Pavel sa tu stotožňuje s myslením židovstva v svojej dobe o pôvode zla a smrti vo svete (cez Adama - 2Ezd 3:7, cez ženu - Sir 25:24, cez žiarlivosť Satana - Mudr 2:23-24). Svojou argumentáciou naznačuje, že smrť prišla na svet dôsledkom

¹² Filo, J., *Vítaziaci Kristus* (Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 2006), 378.

hriechu Adama, a teda nebola súčasťou pôvodného plánu stvorenia.¹³ Niektorí bádatelia si myslia, že Pavel tu hovorí o smrti fyzickej.¹⁴ V Pavlovom myslení je ale smrťou napríklad aj mdloba či skorumpovaný život v tele (R 5:6 a 7:5). Smrť v Pavlovom ponímaní teda nie je iba smrťou fyzickou, ale smrťou, ktorá je v celej svojej škále odcudzením sa človeka svojmu Stvoriteľovi.¹⁵

V kontexte Pavlovej argumentácie v liste Rímskym je smrť, ktorá vstúpila do sveta dôsledkom hriechu, smrťou duchovnou a večnou. Pavel tu má na mysli skutočnú smrť, nie iba smrteľnosť.¹⁶ Smrť, ktorá prišla na svet cez Adama, sa spája so zatratením (5:16-18) a je v kontraste s večným životom (5:21). Môžeme sa domnievať, že Pavlova argumentácia je aj reflektovaním na text z Gen 2:17, kde je Adam varovaný, že v deň jedenia zo stromu poznania dobra a zla istotne zomrie. Ako vieme, Adam zhrešil, ale dôsledkom jeho hriechu nebola okamžitá fyzická smrť. Dôsledkom jeho hriechu bolo odcudzenie sa Bohu (duchovná smrť) a vyhnanie z raja (smrť večná).¹⁷

Na základe Adamovho priestupku vstúpili do sveta dve nové mocnosti: hriech a smrť. Pavel o nich hovorí ako o mocnostiach, ktoré vládnu nad človekom a zotročujú každého, kto neverí v Krista. Smrť panuje a vládne (R 5:14, 17), takisto vládne aj hriech (5:21), veriaci už umreli hriechu a už nie

¹³ Pozri Black, C. C., "Pauline Perspectives on Death in Romans 5-8," *Journal of Biblical Literature* 103 (1984): 414-15, 21. To, že smrť pôvodne nepatrila k Božiemu stvoreniu spomína aj J. Filo, *Vítaziaci Kristus*, Liptovský Mikuláš, Tranoscius, 2006, 200.

¹⁴ Murray, J., *The Epistle to the Romans: The English Text with Introduction, Exposition and Notes, Chapters 1-8*, vol. 1, *New International Commentary on the New Testament* (Grand Rapids: Eerdmans, 1959), 181-82, Ziesler, J. A., *Paul's Letter to the Romans, T.P.I New Testament Commentaries* (Philadelphia: Trinity Press International, 1989), 145.

¹⁵ Dunn, J. D. G., *Romans 1-8*, vol. 38a, *Word Biblical Commentary* (Dallas, Texas: Word Books, 1988), 273.

¹⁶ Bultmann, R., "thanatos," in *Theological Dictionary of the New Testament*, ed. G. Kittel (Grand Rapids: Eerdmans, 1965), 15.

¹⁷ Schreiner, T. S., *Romans, Baker Exegetical Commentary on the New Testament* (Grand Rapids: Baker Books, 1998), 272.

sú viac jeho otrokmi (6:2, 6), smrť už nepanuje nad Kristom a nebude panovať ani nad tými, ktorí mu veria (6:9, 14), veriaci nemajú dovoliť hriechu, aby nad nimi kral'oval a nemajú byť jeho otrokmi (6:12, 16), veriaci sú oslobodení od hriechu, ktorého odmenou je smrť (6:18, 22, 23).

„A tak smrť prišla na všetkých ľudí, pretože všetci zhrešili“ (R 5:12). Sloveso *dielthen* (prísť, rozšíriť sa) má distributívny charakter, zdôrazňujúci univerzálnu vládu smrti.¹⁸ Druhá polovica verša „pretože všetci zhrešili“ vyvoláva viaceré otázky a bádatelia nie sú v jej interpretácii ani zďaleka jednotní. Čo má Pavel na mysli, keď hovorí, že všetci zhrešili? Niektorí bádatelia si myslia, že fráza „všetci zhrešili“ hovorí o spoločnom hriechu v Adamovi.¹⁹ Človek je tu chápaný ako hriešnik nie dôsledkom vlastných hriechov, ale pre hriech Adama. Alternatívnu interpretáciu ponúka Cranfield,²⁰ podľa ktorého človek síce zdedil hriešnu podstatu Adama, ale hreší sám za seba. Iní bádatelia odmietajú spoločný hriech v Adamovi a poukazujú na výskyt slovesa *hamartanein* (zhrešiť) v súvislosti s hriechom, ktorí ľudia konajú sami (R 2:12, 3:23).²¹ Käsemann pokladá hriech a smrť za univerzálne sily, ktorým nikto neunikne a ktorým je človek podriadený pasívne aj aktívne.²²

Podľa Schreiner je „hrešenie všetkých“ dôsledkom smrti, ktorá zavládla nad svetom po páde Adama. Ľudia vstupujú do sveta, ktorý je mŕtvy (oddelený od Boha) a na základe toho hrešia. Človek hreší, pretože je v moci

¹⁸ Ibid., 273.

¹⁹ Moo, D. J., *Romans 1-8, Wycliffe Exegetical Commentary* (Chicago: Moody, 1991), 333-41, Nygren, A., *Commentary on Romans*, trans. C. C. Rasmussen (Philadelphia: Muhlenberg Press, 1949), 214-15, Stott, J., *Romans: God's Good News for the World* (Downers Grove: InterVarsity, 1994), 150-53.

²⁰ Cranfield, C. E. B., *A Critical and Exegetical Commentary on the Epistle to the Romans: Introduction and Commentary on Romans 1-8, International Critical Commentary* (Edinburgh: Clark, 1975), 278-79.

²¹ Pozri Fitzmyer, J. A., *Romans: A New Translation with Introduction and Commentary, Anchor Bible 33* (New York: Doubleday, 1993c), 417, Käsemann, E., *Commentary on Romans*, trans. G. W. Bromiley (Grand Rapids: Eerdmans Publishing Company, 1980), 148-49.

²² Käsemann, *Commentary on Romans*, 148-49.

smrti (R 5:14, 17). Na druhej strane, Pavel často argumentuje, že smrť je dôsledkom hriechu a nie naopak (R 1:32, 6:16-23, 7:5-13, 8:2). Podľa Schreineru ani u apoštola Pavla nenájdeme jednoznačnú odpoveď. Ľudia zomierajú, pretože sami hrešia a hrešia, pretože sú duchovne mŕtvi (odlúčení od Boha).²³

V závere môžeme skonštatovať, že hriech vstúpil do sveta dôsledkom Adamovho priestupku a ako dôsledok hriechu do sveta vstúpila aj smrť. Je len ťažko obhájiteľné, že tu ide iba o smrť fyzickú. Smrť, ktorá vstúpila do sveta dôsledkom Adamovho hriechu, je personifikovanou silou, mocnosťou, znemožňujúcou žiť v spoločenstve s Bohom počas života rovnako ako aj po smrti. Táto smrť je spôsobom bytia (Todeswesen), kozmickou mocou, manifestáciou Božieho hnevu.²⁴ V prípade fyzickej smrti sa jej moc nad životom uplatňuje a manifestačným spôsobom prejavuje.²⁵ Fyzická smrť je súčasťou celkového „chorobného procesu v tele človeka“ poznačeného hriechom.²⁶

Dôsledkom Adamovho hriechu človek stratil prístup k stromu života a stratil ho navždy. Namiesto pokojného života v Božej prítomnosti, aj keď limitovaného jeho fyzickou konečnosťou, nad ním zavládla smrť duchovná a v konečnom dôsledku aj smrť večná. Moc takejto smrti spočíva v tom, že človeka prijíma pod svoju hroznú vládu, z ktorej sa vlastnými prostriedkami nedokáže vymaniť. Hrozba smrti môže byť zrušená iba zachraňujúcim činom Božieho Syna, Ježiša Krista.²⁷ Človek, ktorý prijíma Božie dielo záchrany v Ježišovi Kristovi, si svojou záchranou môže byť istý.²⁸ Viera v Ježiša Krista nás nezabavuje smrti fyzickej (pretože tá je prirodzeným dôsledkom našej

²³ Schreiner, *Romans*, 276.

²⁴ Filo, *Vítaziaci Kristus*, 201.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *Ibid.*, 202.

²⁷ *Ibid.*, 367.

²⁸ *Ibid.*

ľudskosti), ale nás vytrhuje z panstva smrti duchovnej a večnej. Ospravedlnení Božím činom v Kristu môžeme opäť nadobudnúť spoločenstvo s Bohom počas života ako aj po smrti. Spoločenstvo s Bohom počas života je stále limitované nedokonalosťou života v tele, v ktorom ešte stále panuje hriech a smrť. Fyzická smrť nás ale vytrhuje zo života v tele a umožňuje nám zakúsiť plné spoločenstvo s Bohom vo večnosti.

Biblické pochopenie smrti osvetľuje problematiku žiaľu pozostalého človeka takýmto spôsobom:

1. privádza nás k poznaniu, že fyzická smrť je prirodzeným dôsledkom našej ľudskosti,
2. privádza nás k poznaniu, že fyzická smrť nemala byť pre človeka hrozbou, stala sa ňou iba dôsledkom pádu – hriechu Adama,
3. privádza nás k poznaniu, že okrem fyzickej smrti Biblia pozná aj smrť duchovnú a večnú. Zároveň v nej nachádzame aj svedectvo o víťazstve Ježiša Krista nad mocou smrti, rovnako ako možnosť byť tohto víťazstva cez vieru v Krista účastný.

Biblické pochopenie smrti ponúka tieto pastorálne riešenia:

1. pomáha nám prijať skutočnosť fyzickej smrti človeka ako nezvratný fakt bez toho, aby sme za ňu obviňovali Boha,
2. pomáha nám uvedomiť si, že Kristove víťazstvo nad smrťou dáva človeku možnosť žiť aj po smrti,
3. pomáha nám prekročiť hranice „ľudského“ pohľadu na bezútešnosť smrti a skrze vieru v nej nájsť aj pozitívny zmysel .